

Missionen i Grønland

Nogle personlige overvejelser og erfaringer omkring et kultursammenstød

Det var H.C. Petersen,¹ der engang gjorde mig opmærksom på, at det grønlandske ord for gudstjeneste, *naalagiarneq*, betyder noget med at adlyde, eller som han sagde: dér, hvor vi går hen og er artige.

Sproget afslører mange gange vores relationer, og der er næppe tvivl om, at sådan er kirken blevet opfattet i Grønland – såvel af dens præster som af menighederne. Som en myndighed, man skulle bøje sig for, som børn der bøjer sig for skolemesteren.

Med god grund. Jeg har set eksempler på denne holdning i gamle præstedagbøger fra Sydgrønland, hvor de danske præster ikke uden en vis stolthed beskrev, hvordan de udøvede en streng kirketugt, som bl.a. gav sig udslag i offentlig udskamning ved selve døbefonten af kvinder, der havde født børn udenfor ægteskab – hvilket ikke var så få. Med missionen kom den europæiske borgerlige moral til Grønland – på godt og ondt.

Hvor galt det kunne gå med denne kristelige moralisme, erfarede jeg, dengang jeg dykkede ned i Fiskeræssets historie. Jeg var fra 1981-84 præst i Fiskeræsset – eller *Qeqertarsuatsiaat* (De temmelig store øer) – en lille bygd på 300 mennesker 150 km syd for Nuuk, og det gav mig bl.a. lejlighed til at studere bygdens historie. Fiskeræsset blev anlagt i 1754 som en såkaldt 'loge' midt imellem Nuuk og Paamiut, og fire år senere anlagde Herrnhuterne (Brødremenigheden), der havde fået kongens tilladelse til at missionere i Grønland, en missionsstation blot otte km fra Fiskeræsset. De kaldte den Lichtenfels.

Ved et besøg på Rigsarkivet, stødte min kone og jeg tilfældigt på grønlandshistorikeren Finn Gad,² og da han hørte om vores interesse for Fiskeræsset, forærede han os bl.a. en del kopier af breve fra kolonibestyreren i Fiskeræsset til Missionskollegiet i Danmark. Brevene, der var fra 1780'erne, var klagebreve over forholdene i Lichtenfels, der efterhånden var præget af stor armod og elendighed. Ifølge brevene var grunden til denne armod ikke så meget misfangst og dårligt vejr, som de herrnhutiske missionærers insisteren på, at grønlænderne som kristne skulle indrette deres liv efter kristent (pietistisk) europæisk forbillede. Det betød bl.a. at der blev nedlagt forbud mod fangst på søn- og helligdage og - endnu mere fatalt - mod de livsnødvendige sommertogter ind i fjorden, hvor klimaet var varmt og frodigt i forhold til det ofte regnfulde og tågede klima længere ude i fjorden, hvor der så til gengæld var isfrit. Så snart fjordisen smeltede, rev man taget af de lumre tørvehytter, pakkede telte, kvinder og børn i konebåde, og så tilbragte man ellers sommeren på bopladser inde i fjorden, indtil isen tvang folk tilbage på vinterbopladsen. Med sig tog man en stor

¹ 1925-2015. Højskoleforstander, forfatter, foregangsmand for andelsbevægelsen i Grønland og fortæller for genindførelsen af den oprindelige inuitkultur i den grønlandske bevidsthed.

² 1911-86. Forfatter til trebindsværket Grønlands Historie.

del af det forråd, man skule leve af om vinteren.

Herrnhuternes holdning var åbenbart, at grønlænderne burde blive ved kirken og skolen hele året, idet de anså det åndelige liv med forkyndelse og oplysning for så meget vigtigere end det materielle, og det kan der selvfølgelig være en bibelsk pointe i, men det betød rent faktisk, at mange grønlændere – ikke mindst børnene – simpelt hen bukkede under, fordi de europæiske kristne samfundsnormer ikke uden videre lod sig overføre til grønlandske forhold.

I 1857 skrev H.J. Rink³ således om Lichtenfels i sin afhandling: *Grønland – geografisk og statistisk beskrevet*:

"De Indfødte paa dette Sted ere uden tvivl de usleste i hele Grønland. De ejede nu ikke een konebåd mere; som følge deraf ejede de heller ingen Telte, paa een Familie nær, og da de ikke kunne komme fra Stedet om Sommeren, havde de, for at undflye de forpestede Vinterhuse, i hvilke Størstedelen af Brixebraedderne og Tømrene i Tagene var opbrændt om Vinteren, lavet sig ganske smaa Hytter og Huler ved Hjælp af det endnu levnede Tømmer og nogle Skindpjalter til Beskyttelse mod Regn ... I flere af dem laa Beboerne på de blotte Steen, med lidt Mos over, og hele Lysningen kom ind gennem et Hul med en Lap Tarmskind over ... Af Enker vare der ikke mindre end 19, og havde der i det forløbne Aar været 17 Dødsfald mod ikkun 5 Fødsler (ud af 149 indfødte (red.)).

Hvorvidt Hans Egede (som i øvrigt ikke var særligt tilfreds med den herrnhutiske noget mere pietistiske mission) og hans mere rationalistisk prægede mission havde større forståelse for grønlændernes levevis, er vanskeligt at afgøre, men det var vel ikke ligefrem respekt for anderledes kulturer, der var det mest iøjnefaldende kendetegn ved oplysningstiden. Det fremgår bl.a. af Hans Egedes egen beskrivelse af grønlænderne i bogen *Det Gamle Grønlands Nye Perustration Eller Natu-rel-Historie* fra 1741. Her skriver han bl.a.:

"Eftersom Grønlænderne af Naturel ere et meget dumt og koldsindig Folk, da ere de ogsaa meget mere Uskikkede til at fatte og eftertenke en Ting, og følgelig ogsaa de Guddommelige Sandheder, som dem foreholdes ... thi de hverken kand sande den Ælendighed de stikker udi, ikke heller veed at sætte Priis og Værdi paa den Guds Naade, som dem og alle Mennsker i Christo ere beviiste ... det naturlige Menniske fatter ikke de Ting, som høre Guds Aand til, de ere ham en Daarlighed, og hand kand ikke kiende dem."

Denne triste konstatering får dog ikke Hans Egede til at rejse hjem med uforrettet sag. Stædigt forsøger han 'på det eenfoldigste' at introducere disse barbariske og barnagtige vilde Folk til kristendommen, hvilket indebærer, at man først må gøre dem til 'fornuftige Mennsker' – og trods alt har det ikke været aldeles frugtesløst. Han sætter bl.a. sin lid til børnene og ungdommen, som, hvad fatteevne og begavelse angår, ikke står tilbage for nogen. Han sætter (ganske som herrnhuterne i Lichtenfels) sit håb til, at grønlænderne med tiden lærer at slå sig til ro, så 'deres iidelig Strippen og omflaken betages dem,' hvilket 'vilde ikke lidet contribuere til deres Omvendelse.'

Hans Egede mødte megen modgang – ikke blot fra de herrnhutiske 'konkurrenter', men en koppe-epidemi udryddede i 1733 ¾ af stedets befolkning og i sidste ende også hans egen kone Gjertrud Rasch. Han rejser hjem som en nedbrudt mand, men trods alt ser han en fremtid for et 'godt og nøttigt' Grønland, hvis man ville overgå til agerdyrkning og kvægavl – naturligvis under opsyn af

³ 1819-1893. Geograf og grønlandsforsker. Ophavsmand (sammen med Samuel Kleinschmidt) til de grønlandske forstanderskaber i 1855 – de første udtryk for lokalt selvstyre i Grønland.

gode kristne folk, der er 'plantet iblandt dem'. Grønlænderne skal ikke tvinges til Religionen, som han skriver, men 'de måtte ... holdes under nogen Tugt og Disciplin, saaledes at deres giekkelige Superstitioner og deres løgnagtige Angekurers (åndemaneres (red.)) Indbilde-Konster og de deraf flydende onde Følger kunde dem forbydes og betages, saa de i alle Ting maatte raade sig self.'

Men derudover ser han faktisk også et menneskeligt potentiale i grønslænderne, sådan som de er. Han slutter sine perustrationer med, hvad der godt kunne ligne en romantisk kærlighedserklæring til grønslænderne, som samtidig er noget af en opsang til hans egen kristne samtid:

"[Indbyggerne] vil man vel holde for mere Ulyksalige, saasom de ey have Guds Kundskab og i det øvrige efter udvortes anseende leve armelig og foragtelig. Det Første (nemlig Guds Kundskab at have) er u-imodstridelig den største Lyksalighed, et Land og Folk kan besidde; thi et Menniske uden Guds Kundskab er det elendigste Creatur; men end da ælendigere er den, som kiender Gud og dog ikke desmindre ikke dyrke og tiene ham rettelig efter hans hellige Ord og aabenbarede Villie. Naar man ligner Grønlændernes Levnet med de Fleste saa kallede Christnes Levnet, saa vil hine virkelig beskieme disse paa hin Dag; thi Grønlænderne, skjønt de ikke have nogen Lov, saa gjøre de dog af Naturen nogle Lovens gierninger (Rom. 2). Hvad kand man af de fleeste Christnes herskende Begierligheder, store hofmoed, prægtige, vellystige, og overdaadige Levnet, had og indbyrdes eftertragtelse og andre utallige grove Laster Dømme, end at de er langt fra Livet, som er Gud, og i saa maader ere høyst Ulyksalige, men tværtimod leve Grønlænderne udi en naturlig, saa at sige, Uskyldighed og Enfoldighed. Deres Begierlighed strekker sig ikke videre end til nødtørftige Ting. Viide ikke af Pragt og Hofmoed, hade og fortrykke hinanden ikke, de ey heller vindicere sig nogen Magt og Herredømme over hinanden. Kortelig, de ere fornøjede med deres Stand og Vilkor og plages ikke med unyttige Bekymringer. Er det ikke en stor Lyksalighed? O! I lyksalig Folk! Hvad bedre kand man i udvortes og timelige Ting forønske eder, end som I allerede have og besidde. Have I ingen Rigdom? I trykkes ikke heller af fattigdom. Have I ingen Overflødighed? I liide ikke heller Mangel og Fattelse. Er der ingen Pragt og Herlighed hos eder at se? Der er ikke heller foragtelse at finde. Hvad er sødere end Frihed? Og hvad er lyksaligere end Nøysomhed?

Men eder fattes endnu et, jeg mener Guds og hans Søns Jesu Christi Saliggørende Kundskab, hvor i alene det ævige Liv og Salighed bestaar (Joh. 17). Dette er det, som vi i Evangelii Prædiken tilbyde eder."

Det var måske denne beskrivelse af den grønslandske folkesjæl, der sammen med egne iagttagelser fik William Thalbitzer⁴ til at udbryde: "Det er ikke Grønland, der skal europæiseres – det er Europa, der skal eskimoiseres."

Efter sin hjemkomst til Danmark oprettede Hans Egede blandt meget andet Det grønslandske Lektorat, hvor udsendte danske missionærer, præster og embedsmænd kunne erhverve kendskab til grønslandsk sprog og kultur. Institutionen virkede helt frem til hjemmestyrets indførelse i 1979, og det var her, jeg som en af de sidste gik til undervisning under fhv. landsprovst Kristian Lauritzens kyndige ledelse. Dermed blev jeg også en af de sidste danske præster af en lang række, der blev sendt til Grønland for at betjene den grønslandske menighed.

Efter ordinationen i Hans Egedes kirke i Nuuk var vi inviteret til middag af Landsstyret, og her

⁴ 1873-1958. Grønslandsforsker, eskimolog. Professor ved Københavns Universitet i eskimoisk sprog og kultur. Flere udgivelser især om eskimoerne i Østgrønland.

betonede Jonathan Motzfeldt⁵ i sin velkomsttale bl.a., at vi ikke som vore forgængere skulle betragte os selv som *udsendte*, men som *tilkaldt* arbejdskraft til hjælp i Den grønlandske kirke. Det gjorde vi nu heller ikke. Når vi rejste til Grønland, var det i langt højere grad for at blive belært end for at belære, og det kom også til at holde stik.

I Fiskerøsset oplevede jeg et blomstrende kirkeliv, hvor det at komme i kirken, var en ganske naturlig ting for langt størstedelen af befolkningen. Det mindede påfaldende om kirkelivet på landet i min barndom i 50'erne. Der var i dette fisker- og fangersamfund en særlig religiøsitet – en inderlighed, som især kom til udtryk ved gudstjenesten. Denne fulgte stort set den danske ritualbog af ældre dato – bl.a. med de gamle messetoner – men dertil kom den flerstemmige langsomme salmesang, der var gået i arv fra generation til generation – båret af de kateketer, der har betydet så meget for den grønlandske kirke og kultur i det hele taget. Vel gik man hen for 'at være artige', men det var nu mest overflade. Man gik først og fremmest i kirke for at være sammen. *Ilagiit* kaldes menigheden på grønlandsk: de, der kommer sammen. Og der var både noget urmenneskeligt og urgrønlandsk i denne følelse af at være knyttet sammen i et helligt fællesskab med hinanden, med Gud og med den natur, man levede i og af, som jeg ikke mener at have oplevet tilsvarende andre steder. Her har en bevæget ung præst skrevet om sin første juleaftensgudstjeneste:

"Dér stod de i deres festtøj side om side - børn, unge, midaldrende og gamle i et tæt sammenknyttet fællesskab og sang juleevangeliet i Rasmus Berthelsens gamle salme: Guuterput qutsinnermiu - flerstemmigt - uden musikledsagelse - blot disse vidt forskellige menneskestemmer, der tilsammen udgjorde et helligt fællesskab og en hellig sang, hvis langsomme og intense rytme var som havets - det hav, de levede af - det hav, de frygtede - det hav, som var deres liv og verden. Og i denne hellige sang forløstes alle årets sorger og fortrædeligheder i fællesskabets varme tryghed, og man fandt endnu engang nyt mod til at gå et nyt år i møde med alt, hvad det måtte indebære af glæder og sorger. Og blot et par hundrede meter fra kirken lå havet selv - det sorte vinterhav i den mørke polarnat og vuggede i sin egen rytme, men nu og da lyttede selv havet til sangen fra kirken - standsede et øjeblik sin egen rytme og faldt ind i menneskenes hellige sang om lyset, der brød ind i mørkets verden..."

Der er ingen tvivl om, at Den grønlandske Kirke er stærkt præget af såvel dansk som herrnhutisk mission – af en vis rationalistisk lutherdom sammen med en velgørende sentimentalitet – men i hvert fald i løbet af de sidste 100 år er kirken – ikke mindst takket være de grønlandske kateketer og præster – blevet formet af det, som C.W. Shultz-Lorenzen⁶ kaldte den grønlandske folkesjæl, hvis tråde strækker sig helt tilbage til den 4000 år gamle shamanistiske inuitkultur.

Var missionen i Grønland så en succes, kunne man spørge? Det vil jeg i bagklogskabens skær og ud fra mine egne erfaringer bestemt mene. I hvert fald er den lykkedes. Formelt sluttede den omkring 1900, hvor ikke blot de herrnhutiske missionærer pludselig rejste hjem, men hvor Loven om Den grønlandske Kirke og Skole af 1905 (der i øvrigt var stærkt præget af Schultz-Lorenzen), indvarslede en ny tid for Grønland – nu med egen kirke.

⁵ 1938-2010. Grønlandsk præst og politiker. Landsstyreformand i flere perioder for partiet Siumut.

⁶ 1873-1951. Missionær, seminarieforsøger og landsprovst i Grønland. Har bl.a. udgivet en grønlandsk grammatik i 1930, som endnu var i brug, da jeg læste grønlandsk. Den indeholdt bl.a. et sted, som i folkmunde blev døbt: 'Her græd frk. Petersen'. Grønlandsk grammatik er ikke for sarte sjæle.

Som nævnt har missionen som overalt i verden haft sin pris. Tabet af den oprindelige inuitkultur er en høj pris, og jeg deler på ingen måde Hans Egedes syn på de grønlandske åndemanere som 'løgnagtige bedragere'. Tværtimod synes denne urgamle og verdensomspændende shamankultur at udtrykke noget af det allerfineste i menneskehedens historie. Men til gengæld er jeg som han - og åbenbart stadigvæk 95 % af den grønlandske befolkning - overbevist om, at det kristne evangelium er prisen værd.

Hertil skal dog føjes, at den således tabte inuitkultur i hvert fald i de seneste 50 år, er søgt genskabt i den grønlandske bevidsthed som en del af en grønlandsk kristen identitet, hvilket ikke havde været muligt, hvis ikke den grønlandske mission havde været så relativt nænsom, som den trods alt var lige fra Hans Egedes tid. I modsætning til langt de fleste andre missionsmarker og kolonier rundt omkring i verden, er det oprindelige sprog og store dele af den oprindelige grønlandske livsform og tradition blevet bevaret sammen med folkets historie, hvilket er stærkt medvirkende til at styrke en reel selvstændig grønlandsk identitet, der som alle folkelige identiteter er et resultat af, hvad folket har modtaget på godt og ondt udefra, og som så er blevet og til stadighed bliver formet i en fortløbende proces til en egentlig hjemlighed, man kan læne sig op ad og kalde sin egen.

Synd og skam er det, hvis denne frugtbare og livgivende hjemlighed forveksles med en gold populistisk nationalisme, der tror at kunne skabe et 'rent' folk med en 'ren' kultur ved at frigøre sig for fiktive fjender og opstyltede undertrykkere. Og det gælder vel ikke bare Grønland, men overalt i vores hærgede verden.

Erik Fonsbøl